

Ezt a beszédet ajánlom én föl, Phaidrosz – mondta –, ajándékul az istennek, mértékkel keverve a játékot a komolysággal, képességeim szerint.

198 XX. Agathón beszéde után, mesélte Arisztodémosz, az összes jelenlévők örömrivalgásban törtek ki, hogy annyira önmagához és az istenhez méltón beszélt az ifjú. Szókratész pedig Erüximakhoszra pillantva így szólt:

– Nos, mit gondolsz, Akumenosz fia, csakugyan fölösleges félelemmel féltem az előbb?⁸⁴ Nem a jós szólt-e inkább belőlem, amikor azt mondtam, hogy Agathón csodálatosan fog beszélni, én pedig majd zavarban leszek?

– Az előbbit – mondta Erüximakhosz – valóban jóstehetséggel mondtad, hogy Agathón szépen fog beszélni, de hogy te zavarban lennél, azt már nem hiszem.

b – Márpedig hogy is ne volnék zavarban, kedvesem – mondotta Szókratész –, én is, meg bárki is, akinek ilyen szép és sokoldalú beszéd után kell szólnia? A többi része ugyan nem volt annyira csodálatos, de a befejezés hallatára ki az, aki meg ne rendült volna a szavak és a fordulatok szépségén? Ami engem illet, mikor elgondoltam, c hogy nem leszek képes csak megközelítően is | ilyen szépet mondani, szégyenemben majd hogy el nem szaladtam, csak lett volna rá módom. Gorgiaszra emlékeztem ez a beszéd, úgyhogy valósággal homéroszi helyzetben éreztem magam: rettegtem, hátha Agathón befejezésül Gorgiasznak, a félelmetes szónoknak a fejét tartja beszédem elé, s kővé némít vele.⁸⁵ S akkor beláttam, mennyire nevetséges voltam én, amikor beleegyeztem, d hogy ha sor kerül rám, veletek együtt én is dicsőítem Erósz, s azt állítottam, hogy tudósa vagyok a szerelem-

⁸⁴ „fölsleges félelemmel féltem az előbb”

(*adeesz palai deosz dedienai*)

– Szókratész Agathón stílusát parodizálja.

⁸⁵ „... sápadt félsz ragadott meg azonnal,
hogy rámküldi a rettenetes Gorgó-fejet is még
Hádész házából a magasztos Perszephoneia”
(*Od.* 11. 633-635).

Medúzának, a Gorgónak a feje olyan rettenetes látvány volt, hogy aki rá nézett, kővé vált. A „Gorgiasznak ... a fejét” (*Gorgiu kephalén*) a homéroszi „Gorgó-fejet” (*Gorgetién kephalén*) allúziója.

nek, holott sejtelmem sem volt róla, hogyan kell egyáltalán dicsérni valamit. Együgyűségemben azt képzeltem ugyanis, hogy arról, amit dicsérünk, igazat kell mondanunk,⁸⁶ s ez kiindulásnak elég; ebből azután ki kell válogatnunk a legszebbet, s a lehető legcsinosabban elrendeznünk. És nagyon is nagyra voltam azzal, hogy milyen jól fogok beszélni, mint aki tudja, hogy mi az igazi módja minden dicséretnek. De úgy látszik, | mégsem ez a szép dicséret módja, hanem az, hogy a lehető legnagyobb és legszebb tulajdonságokkal ruházzuk fel dicséretünk tárgyát, akár megvannak benne, akár nem ha nem igaz, amit mondunk, az sem súlyos dolog. Úgy látszik ugyanis, abban egyeztünk meg előre, hogy mindegyikünk úgy tegyen, mintha dicsérné Erósz, nem pedig, hogy csakugyan dicsérje. Gondolom, ezért érintett beszédek mindent s ajándékozta meg mindennel Erósz, ezért mondjátok, hogy olyan kiváló és annyi jónak | okozója, hogy a lehető legszebbnek és legjobbnak lássák, természetesen csak a tudatlanok és nem a hozzáértők, a dicséret így szép és így hatásos. Csakhogy én nem ismerem a dicséretnek ezt a módját, s tudatlanságomban egyeztem bele, hogy én is dicsérni fogom Erósz, ha rám kerül a sor; „ígéretet a nyelv tett, nem a szív”⁸⁷ – most már nincs mit tenni. Én ugyanis nem így fogom dicsőíteni, nem lennék rá képes. Ha azonban akarjátok, szívesen elmondom az igazságot a magam módján, | de nem azért, hogy versenyre keljek a ti beszédeitekkel, s nevetést arassak vele. Fontold hát meg, Phaidrosz, hogy ilyen beszédekre is szükség van-e, akarjátok-e Erószról az igazságot hallani, olyan szavakkal és fordulatokkal, amelyeneket a véletlen a nyelvemre hoz. b

Phaidrosz pedig, mesélte Arisztodémosz, és a többiek is azt kívánták, hogy beszéljen csak, és úgy, ahogyan jónak látja.

– Még valamit, Phaidrosz – mondotta Szókratész –, engeddd meg, hogy néhány apróságot kérdezzek Agathón-

⁸⁶ V. ö. *Szókratész védőbeszéde* 17 a - 18 a.

⁸⁷ Euripidész: *Hippolitosz* 612.

c tól, hadd | egyezzem meg veled ebben-ebben, mielőtt beszélni kezdlek.

– Hogyne engedném – mondotta Phaidrosz –, kérdezz csak.

Ezután Szókratész valahogy így kezdte:⁸⁸

XXI. – Mondhatom, kedves Agathón, beszédedet nagyon szépen vezetted be azzal, hogy először önmagában kell bemutatni Erósz olyannak, amilyen, s aztán a műveit. Ezt a kezdetet őszintén csodálom. Most már, miután különben olyan szépen és nagyszabásúan mondtad el

d Erószról, | hogy milyen, mondd meg ezt is: valakinek a szerelme Erósz, vagy senkié? Nem azt kérdezem, hogy egy anyának a szerelme-e vagy egy apáé – mert nevetséges kérdés lenne az, hogy Erósz az anyának vagy az apának a szerelme-e, – hanem azt, amit éppen erről az apáról is kérdezhetnék: hogy az apa valakinek az apja-e vagy sem? Erre bizonyára azt mondod, ha helyesen akarsz felelni, hogy az apa a fiának vagy a lányának az apja, vagy nem?

– Dehogynem – mondotta Agathón.

e – S nemde | ugyanígy van az anyával is?

Agathón ebben is egyetértett.

– S most még egy kicsit felelgesz nekem – mondotta Szókratész –, hogy jobban megértsd, amit akarok. Szóval: A testvér, önmagában, valakinek a testvére vagy sem?

Igennel felelt.

– Ugye a fivérének vagy a nővéérének a testvére?

– Úgy van.

200 Vajon Erósz valaminek a szerelme vagy | semmié?

– Persze, hogy valamié.

– Hogy mié⁸⁹ – mondotta Szókratész –, azt egyelőre tartsd meg az emlékezetedben, csak ezt mondd meg: vajon Erósz arra, aminek a szerelme, vágyakozik-e vagy sem?

– Persze, hogy vágyakozik rá – mondotta Agathón.

– Vajon az övé az, amit kíván és amire vágyakozik, és úgy kívánja és vágyakozik rá, vagy pedig nem az övé?

– Valószínűleg nem az övé – szólt.

– Most nézd – mondotta Szókratész –, nem úgy áll-e a dolog, hogy egyenesen szükségszerű, és nemcsak valószínű, hogy a vágyódó arra vágyódik, aminek híjával van, és nem vágyódna utána, | ha nem volna híjával?⁹⁰ Ennek ez nagyon is szükségszerűnek látszik, Agathón; neked talán nem?

– Nekem is – mondta.

– Jól van. Tehát akarna-e vajon nagy létére nagy lenni vagy erős létére erős? Annak alapján, amiben megegyeztünk, ez lehetetlen. Mert nem lehet híjával annak, ami.

– Igazad van.

– Tegyük fel – mondta Szókratész –, hogy valaki erős létére mégis erős akar lenni, gyors létére gyors, egészséges létére egészséges – mert talán valaki mégiscsak lehetségesnek tartja, hogy akik ilyenek | és akikben megvan mindez, közben vágyódjanak is arra, ami megvan nekik; azért hangsúlyozom ezt, hogy ne értsük félre –; mert ha jól meggondolod, Agathón, nekik mindez szükségképpen van a birtokukban a jelen pillanatban, akár akarják, akár nem, és akkor hogyan is vágyódhatnának utána? De ha valaki mégis azt mondja: „Egészséges vagyok és egészséges is akarok lenni, gazdag vagyok és gazdag is akarok lenni, s vágyódom mindarra, aminek a birtokában vagyok”, akkor én ezt mondanám neki: | „Ember, te a gazdagság, az egészség és az erő birtokában azt akarod, hogy a jövőben is meglegyen neked mindez, hiszen jelenleg megvan neked, akár akarod, akár nem. Gondold meg hát, hogy amikor azt mondod: vágyom arra, amim most van, nem azt mondod-e tulajdonképpen, hogy: szeretném, ha amim most van, a jövőben is meglegyen?” Nemde egyetértene velünk?

Arisztodémosz azt mondta, hogy Agathón ezt elfogadta. Szókratész pedig így szólt:

⁸⁸ A most következő érv (197 c 3 - 201 c 9) elemzését ld. az Utószóban.

⁸⁹ Agathón korábban (197 b) már megválaszolta ezt a kérdést: „Erósz ... a szépség szerelme”.

⁹⁰ V. ö. *Lüszisz* 221 d; *Philéosz* 35 a.

– S ez nem azt jelenti-e, hogy arra vágyódik, ami még nem áll a rendelkezésére és nincs meg neki, amikor azt szeretné, ha a jövőben is megtartaná | és meglenne neki?

– De igen – mondta.

– Tehát ez az ember is, mint mindenki más, aki vágyódik valamire, arra vágyódik, ami nem áll rendelkezésére és nincs meg neki, ami nem az övé, ami nem ő és ami hiányzik belőle – vagyis a vágy és a szerelem ezeknek a dolgoknak a vágya és szerelme?

– Úgy van – mondta.

– Nos hát – mondta Szókratész –, foglaljuk most össze, amiben eddig megegyeztünk. Tehát először is Erósz valaminek a szerelme, másodsorban pedig olyanak, aminek híjával van?

– Igen – mondta.

– S mindehhez emlékezz most vissza arra, amit a beszédedben mondtál, hogy Erósz minek a szerelme. Ha akarod, én is emlékeztetlek. Azt hiszem, valahogy úgy mondtad, hogy az istenek dolgai a szépség szerelmétől jöttek rendbe, mert a rütra nem vágyakozik Erósz. Nem ilyesmit mondtál?

– De ezt mondtam – szólt Agathón.

– És nagyon találóan mondtad, barátom – szólt Szókratész. – Ha tehát így van, akkor Erósz a szépség szerelme, nem pedig a rútságé?

– Igazad van.

b – De vajon nem állapotunk-e meg az imént abban, hogy arra irányul a vágy, aminek valaki híján van, ami nincs birtokában?

– De igen – mondta.

– Tehát Erósz híjával van a szépségnek, s nincsen birtokában?

– Szükségképpen így van.

– Hát akkor? Ami híjával van a szépségnek, ami semmiképpen sincs birtokában a szépségnek, nevezheted-e azt szépnek?

– Dehogy nevezhetem.

– S ha mindez így van, állítod-e még, hogy Erósz szép? S Agathón azt mondta:

– Úgy látszik, Szókratész, semmit sem értettem abból, amiről az előbb beszéltem.

– Pedig milyen szép | beszéd volt, Agathón – szólt Szókratész –, egy kicsit még folytasd: mondd, nem gondolod-e, hogy ami jó, az szép is?

– Dehogynem.

– Ha mármost Erósz híjával van a szépségnek, továbbá ami jó, az szép is, akkor a jóságoknak is híjával kell lennie?

– Nem tudok, Szókratész – mondta –, ellentmondani neked, legyen tehát úgy, ahogy mondod.

– Az igazságnak nem tudsz ellentmondani, kedves Agathón – szólt amaz –, mert Szókratésznek ugyan nem lenne nehéz.

XXII. Hanem most már békén hagylak, s megpróbálom előadni nektek azt a beszédet, amelyet egykor Diotimától, egy mantineiai asszonytól hallottam Erószról. Tudós volt ő ebben is és még sok másban, s ő segítette meg az athéniakat, úgyhogy áldozataikkal elérték, hogy a dögvész kitörése tíz évvel eltolódott náluk, s ő tanított engem is a szerelem tudományára. Abból indulok ki, amiben Agathónnal megegyeztünk, de most már nélküle beszélek – ahogyan tőlem telik. Először is, ahogyan te tanítottad, Agathón, | azt kell elmondanom, hogy kicsoda Erósz és milyen, s azután a cselekedeteit. A legkönnyebben szerintem abban a formában tudom elmondani, ahogyan az az idegen asszony, aki kérdéseket tett fel nekem. Nagyjából én is olyasfélét mondogattam neki, mint az előbb énnékem Agathón, hogy Erósz nagy isten s a szép dolgok istene;⁹¹ s azután ő éppen azokkal az érvekkel cáfolta meg, amelyekkel én Agathónt, bebizonyítva, hogy az én szavaim alapján Erósz se nem szép, se nem jó. Erre én így szóltam:

– Mit mondasz, Diotima? Tehát Erósz rút és rossz?

Ő pedig ezt mondta:

– Nem hallgatsz el mindjárt? Vagy azt hiszed, hogy ami nem szép, az szükségképpen | rút?⁹²

⁹¹ „a szép dolgok istene” – a szöveg így is érthető: „a szépek szerelme”.

⁹² Az olyan ellentétes minőségeket, amilyen a szép/rút, jó/rossz, bölcs/ostoba, vagy a hideg/meleg, száraz/nedves stb. kontrárius ellentétek-

– Hát persze.

– És ami nem bölcs, az ostoba? Hát nem vetted észre, hogy van valami a bölcsesség és az ostobaság között?

– Micsoda?

– A helyes véleményalkotás,⁹³ amely anélkül is helyes, hogy meg tudnánk indokolni – mondotta. – Nem tudod-e, hogy ez se nem tudás – mert hogy is volna tudás az, amit nem tudunk megindokolni? –, de nem is tudatlanság, mert hogy is volna tudatlanság az, ami eltalálja a valóságot? Ilyesmi tehát a helyes véleményalkotás, középen az okosság és a tudatlanság között.⁹⁴

– Igazad van – mondtam én.

b – Ne ragaszkodj tehát ahhoz, | hogy ami nem szép, az mindenáron csúnya, és ami nem jó, az mindenáron rossz. Ugyanígy Erószról is attól, hogy elismered, hogy se nem jó, se nem szép, azért még ne hidd, hogy szükségképpen rűt és rossz – mondta –, hanem valami a kettő között.

– De hiszen – mondtam én –, hogy nagy isten, abban mindenki egyetért!

– Úgy gondolod – szolt –, hogy mindenki, aki tudatlan, vagy a hozzáértők is?

– Mindenki.

Erre ő nevetve mondta:

c – Már hogyan is tarthatnák, Szókratész, | Erósz nagy istennek azok, akik egyáltalán nem tartják istennek?

– Kik azok? – kérdeztem.

b – Egy vagy közülük te is – mondta –, és én is egy.

Így szoltam erre:

– Hogy mondhatsz ilyet?

nek nevezzük. Némely kontrárius ellentétpár tagjai között találhatunk közbülső minőséget. Például a hideg és a meleg között közbül áll a langyos. Vannak azonban olyan kontrárius ellentétpárok, amelyeknek a tagjai között nincs közbülső. Ilyen az igaz/hamis, egy/sok, mozgó/nyugvó, páratlan (szám)/páros (szám). Ez utóbbi csoport itt nem kerül szóba, mert Diotima érve arra irányul, hogy kimutassa: ahogy egy ellentétpár tagjai között létezik közbülső, úgy az isten és az ember között is létezik egy közbülső lény, akinek létmódja a közvetítés.

⁹³ V. ö. *Menón* 97 a - 99 a.

⁹⁴ V. ö. *Az állam* 5. 477 a - 478 e.

– Könnyen – felelte ő. – Mert mondd csak: ugye valamennyi istent boldognak és szépnek tartod? Vagy volna bátorságod bármelyik istenről azt állítani, hogy nem szép és nem boldog?

– Zeuszra, dehogyis! – mondtam.

– S nem azokat tartod-e boldognak, akik minden jóság és szépség birtokában vannak?

– De igen.

– Erószról viszont elismerted, hogy a jó és a szép hiányában vágyakozik azok után, aminek híjával van.

– Elismertem.

– Hogyan lehetne hát isten, ha nincs része a szépben és a jóban?

– Sehogy sem, úgy látszik.

– No látod – mondta –, hogy te sem tartod Erósz istennek?

XXIII. – Hát akkor micsoda Erósz? – kérdeztem én. – Halandó?

– A legkevésbé sem.

– Akkor mi?

– Mint az előbbieket – mondta –, valami a halandó és a halhatatlan között.⁹⁵

– Micsoda hát, Diotima?

– Hatalmas daimón, Szókratész. Mert a daimónok mind az istenek és az emberek között vannak.

– És mire van hatalmuk? – kérdeztem én.

– Ők adják hírül és közvetítik az isteneknek, ami az emberektől ered, és az embereknek, ami az istenektől; az emberektől az imákat meg az áldozatokat, az istenektől pedig a parancsokat és az áldozatokért cserébe hozott intézkedéseket; s minthogy a kettő közt vannak, kitöltik a közt, s ők teszik összefüggő egésszé a mindenséget. Rajtuk keresztül működik az egész jóstudomány és a papok művészete, az áldozatok, | beavatások, mindenféle bűvölés és varázslás tudománya. Maga az isten nem érintkezik az emberrel, csak őáltaluk beszélgetnek s kerülnek

⁹⁵ Így értendő: mint az előbbi példákban, úgy itt is egy közbülsőről van szó, jelen esetben a halandó és a halhatatlan közötti közbülsőről.

kapcsolatba az istenek és az emberek, ébren és álmukban. És aki ezekben a dolgokban bölcs, az daimóni ember. Aki viszont másban bölcs, valamely művészetben vagy kézművességben, az csak mesterember. Ezek a daimónok sokan vannak és sokfélék, s közéjük tartozik Erósz is.

– És ki az apja – kérdeztem –, meg az anyja?

- b – Kissé hosszú ezt elmesélni | – szolt –, de azért elmondom neked. Mikor Aphrodité megszületett, lakomát ültek az istenek; a többiekkel együtt ott volt Métisz⁹⁶ fia, Porosz⁹⁷ is. Miután megvacsoráztak, a nagy vendégségre odajött Penia⁹⁸ kéregetni, s megállt az ajtóban. Közben Porosz a nektártól megrészegeedve – bor még akkor nem volt – kiment Zeusz kertjébe, s elnehezült fővel elaludt.
- c Penia | nincstelenségében azt eszelte ki, hogy gyereket szerez magának Porosztól; odafeküdt hát melléje, s akkor fogant meg benne Erósz. Ezért lett Erósz kísérfője és szolgálója Aphroditénak: egyrészt az ő születése napján fogantatott, másrészt ő természetből fogva is szerelmese a szépségnek, márpedig Aphrodité szép.

Tehát Porosz és Penia fia Erósz, s ez meglátszik sorsán: először is örökké szegény, s dehogyis gyöngéd és szép,

d ahogy a legtöbben hiszik, inkább | durva és elvadult, mezítlábas és hajléktalan, földön alvó és takaratlan, kapuk alatt, úton-útfélen, szabad ég alatt hál, mert az anyja természetét örökölte, s örökös társa a szükség. Apja természete szerint viszont mindig a szépet és a jót keresi, bátor, heves és vakmerő, félelmetes vadász, szünet nélkül cselet szövő, okosságra éhes és találékony, a bölcsesség barátja egész életében, félelmetes varázsló, bűbajos és szofista.

e Nem | született halhatatlannak és nem is halandónak, hanem megcsigal vele, hogy ugyanazon a napon él és virágzik, mikor éppen jó alkalma van rá, majd meghal és ismét újraéled az apja természete szerint; de mindaz, amit szerez, mindig kifolyik az ujjai közül, ezért soha nincs Erósz sem ínségben, sem bőségben.

⁹⁶ Zeusz első felesége. V. ö. Hésziodosz: *Istenek születése* 886.

⁹⁷ A leleményesség megszemélyesített formája.

⁹⁸ A nyomor megszemélyesített formája.

Középen van a bölcsesség és az ostobaság közt is, és pedig a következőképpen: egyetlen isten sem bölcselkedik, s nem is kíván | bölcs lenni, mert már az; és egyáltalán, aki bölcs, az nem vonzódik a bölcsességhez. De az ostobák sem vonzódnak a bölcsességhez, s nem is kívánnak bölcsnek lenni, hiszen éppen azért súlyos baj az ostobaság, mert az, aki se nem szép, se nem jó, se nem okos, azt képzelettel, hogy mindez megvan benne a kellő mértékben. Aki nem sejti, hogy híjával van valaminek, az nem kívánja azt, amiről nem sejti, hogy hiányzik neki.

– Hát akkor kik a bölcselők. Diotima – kérdeztem én –, ha se nem a bölcsnek, se nem | az ostobák?

– Ez most már – mondta – egy gyerek előtt is világos: a kettő között vannak, s közöttük van Erósz is. A bölcsesség ugyanis a legszebb dolgok közé tartozik, Erósz pedig a szépség szerelme, tehát szükségszerűen Erósz is a bölcsesség barátja, bölcselkedő, s mint ilyen középen van a bölcs és az ostoba között. Ennek is a származása az oka: mert az apja bölcs és találékony, az anyja viszont oktalan és gyámoltalan. Ez hát ennek a daimónnak a természete, kedves Szókratészom; s hogy te | másnyennek képzelted Erószot, azon sincs mit csodálkozni. Azt képzelted ugyanis, s erre abból következtetek, amit mondtál, hogy Erósz az, akit szeretnek, nem pedig az, aki szeret. Ezért hitted, gondolom, Erószot tökéletesen szépnek. Mert az, akit szeretünk, valóban szép, finom, tökéletes és boldog. A szerető viszont egészen másféle, olyan, amilyennek elmondtam.

XXIV. Én pedig azt mondtam:

– Ám legyen, barátom, hisz szépen beszéltél. De ha ilyen Erósz, miben válik hasznára az | embereknek?

– Erre próbállak a továbbiakban, Szókratész, megtanítani téged – mondta. – Azt már tudjuk, hogy milyen Erósz és honnan származik, s azt is, mint mondd, hogy ő a szépnek a szerelme. S ha most valaki megkérdezné bennünket: „Mit jelent az, hogy ‚a szép szerelme‘, Szókratész és Diotima?”, vagy világosabban: „A szerelmes a szépre vágyik, mire vágyik tehát?”

– Hogy az övé legyen – mondtam én.

– Ez a válasz – szölt – ilyen kérdést kíván: „Mi lesz azzal, aki elnyerte a szépet?”

e – Nemigen tudom – mondtam –, hogyan válaszoljak hamarjában erre a kérdésre.

– Hát akkor – szölt – talán így: ha valaki felcserélné a szépet a jóra, és azt kérdezné: „Mondd, Szókratész, ha a szerelmes a jóra vágyik, mire vágyik?”

– Arra – mondtam én –, hogy az övé legyen.

– És mi lesz azzal, aki elnyerte a jót?

– Erre már ügyesebben tudok felelni – mondtam. – Boldog lesz.

205 – Mert attól | boldogok a boldogok – mondtotta ő –, hogy megszerzik a jót. S most már nem kell tovább kérdezni, hogy miért akar boldog lenni az, aki az akar lenni, hanem, úgy látszik, itt vége a válaszoknak.⁹⁹

– Igazad van – mondtam én.

– S vajon ez az akarat és ez a vágy közös-e minden emberben, mindenki azt akarja-e, hogy örökre övé legyen a jó? Vagy hogyan gondolod?

– Úgy van – mondtam én –, ez közös minden emberben.

b – Hát akkor, | Szókratész – mondtotta –, miért nem mondjuk, hogy mindenki szerelmes, ha egyszer mindenki örökösen vágyakozik és mindenki ugyanarra? Miért mondjuk, hogy egyesek szerelmesek, mások pedig nem?

– Magam is csodálkozom rajta – mondtam.

– Ne csodálkozz – mondtam –, mert a vágnak, az *erósz*-nak egyik alakját különválasztjuk, s azt nevezzük az egésznek a nevéől Erósznak, a többit pedig más nevekkel jelöljük.

– Például hogyan? – kérdeztem én.

c – Például így. Tudod, hogy sokféle *poiészisz*, alkotás van; mert minden, ami a nem létezőnek létezőbe való átmenetét eredményezi, | alkotás; tehát minden munka, ami a mesterségek körébe esik, alkotás. és mindenki, aki ennek mestere, alkotó, vagyis *poiétész*.

– Így van.

⁹⁹ A boldogság az ember végső célja.

– És mégis – mondtam –, tudod, hogy nem hívják őket poétáknak, hanem sokféle más nevük van, s az egész poiészisznak egy kis részét, mely a zenével és a versmértékkel foglalkozik, leválasztják, s erre alkalmazzák az egésznek a nevét. Mert csak ezt hívják poézisnek, s azokat, akik az alkotás e részecskéjét birtokolják, poétáknak.

– Igazad van – mondtam.

d – Tehát így van | Erószsal is. Általában véve minden emberben minden vágyakozás, amely a jóra és a boldogságra irányul, nem más, mint a nagy és fondorlatos szerelem; de azokra, akik más utakon fordulnak feléje, például a pénzszerzés, a testedzés vagy a filozófia útján, azokra nem mondjuk, hogy szeretnek, se hogy szerelmesek, azok azonban, akik Erósz egy bizonyos alakja után mennek, s arra törekednek, megkapják az egésznek a nevét: szerelem, szeretni, szerelmesek.

– Úgy látszik, igazad van – mondtam én.

e – És van egy | olyan tanítás is – mondtam –, hogy azok a szerelmesek, akik önmaguk másik felét keresik.¹⁰⁰ Az én tanításom szerint viszont Erósz se nem a félnek szerelme, sem az egészé, hacsak nem jó az a fél vagy az egész, barátom; hiszen az emberek készek a saját lábukat meg a kezüket is levágnak, ha ártalmasnak találják – pedig az övék. Tehát, úgy látszik, hogy ki-ki nem ahhoz ragaszkodik, ami a sajátja, ha ugyan nem akarja valaki a jót rokonnak és a magáénak nevezni, a rosszat pedig idegennek. 206 Mert az, amit az emberek szeretnek, | nem más, csak a jó. Vagy te másképp gondolod?

– Zeuszra, dehogyan – mondtam én.

– Tehát – szölt ő – mondhatjuk-e úgy egyszerűen, hogy az emberek a jóra vágyakoznak?

– Mondhatjuk – szöltam.

– Hogyhogyan? Nem kell-e azt is hozzátenni – mondtam –, hogy azért vágnak a jóra, hogy az övék legyen?

– De igen.

– S vajon csak arra, hogy az övék legyen – szölt –, vagy hogy örökre az övék legyen?

¹⁰⁰ V. ö. 191 d - 193 d.

– Ezt is hozzá kell tenni.

– Tehát összefoglalva – mondta –, Erósz annak a vágya, hogy a jó mindig a miénk legyen.

– Tökéletesen igazad van – mondtam én.

b XXV. – Ha mármost Erósz mindig erre vágyik – mondotta ő –, milyen módon és miféle tevékenységgel keresik őt azok, akiknek a buzgalmát és erőfeszítését szerelemnek nevezzük? Miféle tevékenység ez? Meg tudod mondani?

– Ha tudnám, Diotima – mondtam én –, nem csodálnám úgy a bölcsességedet és nem járnék hozzád, hogy megtanuljam mindezt.

– Hát akkor megmondom én neked¹⁰¹ – mondta. – A szerelem: szülés és nemzés a test vagy a lélek szépségében.¹⁰²

– Jösthetséget kíván, amit beszélsz – mondtam. – Én nem értem.

c – Megmondom hát világosabban – mondta ő. – Az emberek, Szókratész, mind termékenyek, testben és lélekben egyaránt; és amikor egy bizonyos korba jutunk, szülni és nemzeni vágyik a természetünk. Nemzeni pedig nem lehet rútságban, csak szépségben. Nemzésen a férfi és a nő egymásra találását értem. Isteni dolog ez, s a halandó lényben ez a halhatatlan: a foganás és a nemzés.

d Mindez azonban nem mehet végbe olyanban, ami | nem illik hozzá, márpedig a rút semmiképpen sem illik össze az istenivel, a szép viszont összeillik. Így tehát a szépség a szülés és nemzés Moirája és Eileithüiája.¹⁰³ Ezért ha a nem-

¹⁰¹ A következő érv (206 b 7 - e 7) elemzését ld. az utószóban.

¹⁰² A mondat kétféleképpen érthető:

(1) A szerelem: szülés és nemzés a test vagy a lélek szerinti szépben.

(2) A szerelem: a test vagy a lélek szerint való szülés és nemzés a megfelelő időben.

A következőkben Diotima mindkét értelmezést kihasználja:

(1) „Ezért ha a nemzésre és foganásra kész lény a szépség közelébe jut, felvidul ...” (206 d);

(2) „... és amikor egy bizonyos korba jutunk, szülni és nemzeni vágyik a természetünk” (206 c).

¹⁰³ Eileithüia a születésnél segédkező istennő. A Moira, azaz a sors-istennő is jelen van a születésnél. Például Hekabé, Hektór anyja a fia haláláról értesülve ezt mondja:

zésre és foganásra kész lény a szépség közelébe jut, felvidul, előmlik benne az öröm, és nemzeni fog illetve megtermékenyül. Ha azonban a rúthoz közeledik, elkomorul, búsan begubózik, elfordul, összehúzódik, s nem tud szülni, hanem kínlódva hordja tovább a terhét. Innét az a mélységes megrendülés, amit a nemzésre kész és már duzzadó lény | a szépség közelében érez: mert ez e nagy fájdalomtól szabadítja meg azt, aki hozzájut. Mert Erósz nem a szép szerelme – mondta –, ahogy te gondolod, Szókratész.

– Hát akkor mi?

– A szépségben való nemzés és szülés vágya.

– Elfogadom – mondtam én.

– Bizony így van – mondta ő. – És miért éppen a nemzés? Mert a nemzés az, ami a halandóban örök életű és halhatatlan. S abból, | amiben az előbb megállapodtunk, 207 szükségképpen következik, hogy a jóval együtt a halhatatlanságra is vágyakozunk, ha egyszer a szerelem annak a vágya, hogy a jó örökre a miénk legyen. Ebből a tanításból szükségképpen következik, hogy Erósz a halhatatlanság vágya is.

XXVI. Tehát ezekre tanítgatott engem, valahányszor a szerelemről beszélt, s azután megkérdezett egyszer:

– Mit gondolsz, Szókratész, mi az oka ennek a szerelemnek és vágyakozásnak? Vagy nem veszed-e észre, milyen sajátos állapotba kerül minden állat, amikor szaporodni kíván, a négy lábúak is meg a szárnyasok is? Hogy valósággal betegek, | a szerelem egészen feldúlja őket, 208 először, amikor párosodni kívánnak, azután pedig, amikor magzataikat nevelik? Érettük a leggyengébb is kész harcolni a legerősebbel, akár meg is halni, az éhség kínja-it szenvedni, hogy őket táplálhassa, s akármit megtenni értük. – Az embereknel – mondotta – még azt lehetne hinni, hogy mindezt | meggondolásból teszik; de az állatok-

„neki ezt így szötte a Moira élete szálához, kezdetben, rögtön amint én megszülettem” (II. 24. 209 – 211).

nál mi lehet az oka, hogy a szerelem ilyen állapotba hozza őket? Meg tudod mondani?

Megvallottam, hogy nem tudom. Ő pedig azt mondta:

– És azt gondolod, hogy valaha is fogsz érteni a szerelem tudományához, ha ezt nem érted meg?

– Hiszen éppen azért jöttem hozzád, Diotima, mint már az előbb mondtam, mert tudtam, hogy tanítóra van szükségem. Mondd meg hát ennek az okát és minden másnak is, ami a szerelemhez tartozik.

– Ha tehát – mondotta – elhiszed, hogy a szerelem természettől fogva annak a vágya, amiben már több ízben megállapodtunk, akkor ne csodálkozz ezen. Mert erre is az a tanítás vonatkozik, ami az emberekre: a halandó természet igyekszik lehetőség szerint örökre megmaradni és halhatatlan lenni. Erre pedig csak így képes, szaporodással, mert így mindig újabb, másik lényt hagy hátra a régi helyett. Hiszen ugyanez a helyzet az egyedekkel is: amíg él és úgy emlegetjük, mint aki mindig ugyanaz – például az embert is ugyanannak tartják gyermekkortól öregségéig, pedig semmi sem marad benne ugyanaz, mégis egyformán hívják, holott folyton újjászületik, s valami mindig elpusztul benne, a hajában, a húsában, csontjaiban, a vérében és egész testében.¹⁰⁴ És nemcsak a testtel van így, hanem a lélekkel¹⁰⁵ is: a tulajdonságok, szokások, vélemények, vágyak, örömök, bánatok, félelmek, mindez senkiben sem marad mindig ugyanaz, hanem egyes sajátságok megszületnek, mások meg elpusztulnak. S ami még ennél is sokkal furcsább: a nemcsak hogy ismereteink is folyton keletkeznek és pusztulnak, és nem maradunk soha ugyanazok ismereteinkben sem, hanem minden egyes ismeret is elszenvedi ugyanezt. Amit ugyanis tanulásnak nevezünk, az föltételezi az ismeret eltávozását; az ismeret eltávozása a feledés, a tanulás pedig újat tesz a távozó helyébe, és ezen a módon őriz meg az ismeretet, úgyhogy az mindig ugyanannak látszik. Mert így őrződik és marad meg minden, ami halandó: nem úgy,

¹⁰⁴ Ez a nézet közel áll Hérakleitosz tanításához. V. ö. Hérakleitosz b 49 a, b 91, Platón: *Kratülosz* 402 a.

¹⁰⁵ A *Iakomában* Platón nem említi a lélek halhatatlanságát.

hogy mindig teljesen ugyanaz marad, mint a az isteni, hanem hogy a távozó öregebb egy másikat, újat hagy maga helyett, amely olyan, mint ő volt. Ez annak a módja, Szókratész, hogy a halandó részt kapjon a halhatatlanságból, a test is és minden egyéb. A halhatatlanoknál ez persze másképp van. Ne csodálkozz hát, ha természettől fogva minden lény megbecsüli magzatát, mert ez a buzgalom és vágy a halhatatlanság kedvéért lakozik mindenkiben.

XXVII. Én pedig elcsodálkoztam e beszéden és így szóltam:

– Csakugyan így lenne ez, bölcs Diotima?

Ő pedig, mint a tökéletes szofisták, azt mondta:

– Nyugodj bele, hogy így van, Szókratész. Mert ha például az emberek becsvágyára tekintesz, csodálkoznod kellene oktalanságukon, ha nem vennéd figyelembe azt, amit elmondtam, s csak azt látnád, hogy milyen megdöbbentő hatással van rájuk a hírnév vágya, „hogy halhatatlan dicsőséget szerezzenek örök időkre”,¹⁰⁶ s ezért készek bármilyen veszélybe rohanni, még inkább, mint gyermekeikért, vagyonukat is feláldozni, nagy fáradtsággal fáradozni, s akár meg is halni. Gondolod-e – mondotta –, hogy Alkésztisz meghalt volna Admétoszért,¹⁰⁷ Akhilleusz utánahalt volna Patroklosznak,¹⁰⁸ vagy a ti Kodroszotok kész lett volna előbb meghalni gyermekei királyságáért,¹⁰⁹ ha nem hitték volna, hogy „erényük halhatatlan emlékezete” megmarad, ami csakugyan ránk is maradt? Távol állt volna tőlük – mondotta: mert úgy gondolom, hogy éppen „erényük halhatatlanságáért” és az efféle „dicső hírért” tesz meg mindenki mindent, és minél kiválóbbak, a annál inkább; mert halhatatlanságra vágyakoznak.

Mármost azok, akik testükben hordozzák a termékenység magvát – mondotta –, azok inkább a nők felé for-

¹⁰⁶ Ebben a bekezdésben négy, idézőjelbe tett verstördék olvasható. Szerzőjük ismeretlen.

¹⁰⁷ V. ö. 179 b 5 - d 2.

¹⁰⁸ V. ö. 179 e 1 - 180 a 7.

¹⁰⁹ Kodrosz, Athén legendás királya szándékosan kereste a halált a dór ostromlókkal vívott csatában, mert jóslatot kapott, amely szerint a dórok csak akkor tudják bevenni a várost, ha sikerül elkerülniük a király megölését.

dulnak, így nyilvánul meg bennük a szerelem, s a gyermeknemzéssel „szereznek minden jövendő időre”, amint vélik, halhatatlanságot, emlékezetet és boldogságot maguknak. Akik pedig | lelkükben termékenyek, mert ilyenek is vannak – mondotta –, akik inkább lelkükben, mint testükben hordozzák a nemzési vágyat, azok azzal terhesek és azt hozzák világra, ami a lélekhez illik. És mi illik a lélekhez? A bölcsesség és minden más erény. Közéjük tartozik minden költő, aki műveket hoz világra, a mesterek közül pedig azok, akiket feltalálónak hívnak. De minden bölcsesség közül a legnagyobb és legszebb, amely az álamok és otthonok belső rendjét igazgatja, s ennek a neve mértékletesség és igazságosság.

- b Ha mármint egy ebből a fajtából való ember, aki | fiataliságtól fogva a lelkében hordozza a termékenység magvát, megéri és eljut abba a korba, amikor nemzeni kíván, úgy vélem, ő is körbejár és keresi a szépet, amiben nemzeni tud; mert a rútban nem tudna nemzeni soha. Termékenysége inkább a szép testekhez fogja vonzani, mint a rútakhoz, ha pedig szép, nemes és tehetséges lélekre is talál, annál nagyobb örömmel fogja üdvözölni a kettő együletesét. Az ilyen embert nyomban elárasztja beszédeivel az erényről meg arról, hogy milyennek kell lennie | egy derék férfinak, mivel kell foglalkoznia, s hozzá is fog a neveléséhez. Mert ha megéri őt a szép, s együtt van vele – akár a közelében, akár pedig a távolból rá gondolván –, akkor beléhi a termékenység magvát, vagyis világra hozza azt, amit régóta ott hordozott magában, s magzatát vele együtt neveli fel; úgyhogy az ilyen emberek a közönséges szülőkhöz képest sokkal erősebb közösségben élnek és szilárdabb barátságban, mert szebb és halhatatlanabb gyermekeket hoztak közösen a világra. El is fogadná mindenki, hogy inkább ilyen gyermekei legyenek, mint | emberi sarjai, s ha Homéroszra tekint és Hésziodoszra, meg a többi költőre, irigyen látja hogy olyan utódokat hagynak maguk után, melyek halhatatlan hírt és emlékezetet szereznek nekik, lévén maguk is halhatatlanok. Vagy ha akarod – mondta –, nézd, milyen gyermekeket hagyott hátra Lükurgosz Lakedaimónban:

Lakedaimón, s mondhatni egész Hellasz oltalmazóit. Nagy tiszteletben áll nálatok is Szólón a törvényei miatt, amelyeket létrehozott, és sokan mások is [E] mindenféle, a helléneknél is, meg a barbároknál is, akik sok szép cselekedetet hajtottak végre, s ezzel mindenféle erényt hoztak a világra. Már sok templomot is szenteltek nekik ilyenfajta gyermekeik miatt, emberi gyermekek miatt viszont még soha senki nem kapott templomot.

XXVIII. Ezekbe a szerelmi ismeretekbe bizonyára téged is be lehet avatni, | Szókratész. De már a tökéletes, szemtől-szemben való látás fokozatára – mely mindezeknek a célja, ha valaki helyesen megy végig rajtuk – nem tudom, képes vagy-e eljutni. Én mindenesetre elmondom – mondta –, s az igyekezetben nem lesz nálam hiány; s te próbálj követni, ha tudsz.

Aki a helyes úton akar e cél felé haladni, annak már kora ifjúságában a szép testek felé kell fordulnia, s először, ha vezetője jól irányítja, egyetlen testet szeret meg, s úgy hoz világra szép gondolatokat. De azután észreveszi, hogy | minden egyes test szépsége édestestvére a másikénak, s ha a látható szépséget keresi, nagy oktalanság föl nem ismerni, hogy minden testben ugyanaz a szépség lakik. Mikor ezt megéri, minden szép test szerelmese lesz, s az egy test heves szerelmével föl hagy, mert lenézi és kevésre becsüli. Ezek után a lélek szépségét becsesebbnek fogja tartani a test szépségénél, úgyhogy még ha szerény is a test virága, de a lélek értékes, | ennyi elég neki arra, hogy szeresse, törődjön vele, s olyan gondolatokat szüljön, amelyek jobbá teszik az ifjakat. Ez viszont arra készíti, hogy a cselekedetekben és a törvényekben meglássa a szépet, s észrevegye, hogy mindez rokonságban van egymással; s ezáltal belátja, mily csekély értékű a test szépsége. A cselekedetek után pedig a tudománvokhoz kell őt vezetni, hogy észrevegye a tudományok szépségét, s a szépet immár | ennyi sokban látva többé ne egyet dédelgessen, mint a cselédek, egy fiú, egy ember vagy éppen egy foglalkozás szépségét, s így szolgaságban élve silány és kicsinyes maradjon, hanem a szépség roppant tengere felé fordulva, s szemléletébe elmerülve sok szép

magasztos gondolatot és eszmét szüljön, a bölcsesség iránti mérhetetlen vonzalmában. Itt azután megnövekedve és megszilárdulva meglát egyetlenegy tudományt, annak a szépségnek a tudományát, l amelyről most beszélni fogok. De most aztán – szólt – próbálj olyan erősen idefigyelni, ahogy csak tudsz.

211 XXIX. Mert ha valakit a nevelés elvitt a szerelem tudományában eddig a fokig, miután sorjában helyesen szemügyre vett mindent, ami szép, már a szerelmi tudomány végcélja felé haladva hirtelen valami csodálatos természetű szépséget¹¹⁰ pillant meg. Ez az, Szókratész, amiért minden eddigi fáradozás történt; először is l örökkévaló, se nem keletkező, se nem pusztuló, nem növekvő és nem fogyatkozó;¹¹¹ azután meg nem is olyan, hogy ebben szép, abban rút, egyszer igen, máskor nem, ehhez képest szép, ahhoz képest rút, itt szép, ott rút, vagyis egyesek számára szép, másoknak rút;¹¹² s nem is úgy jelenik meg ez a szép, mint egy arc, sem mint egy kéz vagy bármi, ami a testhez tartozik, sem pedig mint tanítás vagy tudomány vagy bármi, ami valami másban van benne, egy élőlényben, a földben, az égben l vagy bármiben, hanem önmagánál fogva és önmagában egyetlen formájú, örök létező.¹¹³ Minden más szép dolog őbenne részesül, olyan

110 Azaz a szép ideáját pillantja meg. A most következő rövid ideaelméleti fejtegetés terminológiáját tekintve a *Phaidón*ban olvasható tanításhoz áll a legközelebb.

111 V. ö. *Timaios* 27 d - 28 a: „ami örökké létezik s nincs köze a keletkezéshez”.

112 V. ö. *Phaidón* 74 b - c: „Vajon nem esik-e meg olykor, hogy az egyenlő kövek és fadarabok, noha ugyanazok, hol egyenlőknek látszanak, hol meg nem? – De bizony ez előfordul. – No de az megesik-e, hogy magukat az egyenlőket egyenlőtleneknek véled látni, vagy az egyenlőséget egyenlőtenségnek? – Semmiképpen, Szókratész.”

113 „önmagánál fogva és önmagában egyetlen formájú (*auto kath' hauto* *met' autu monooidesz*), örök létező” v. ö. *Phaidón* 78 d: „Maga a lényeg, amelynek léte definícióját adjuk meg, amikor kérdésekből és válaszokból álló beszélgetést folytatunk, vajon mindig ugyanúgy áll-e fenn, vagy más időben másként és másként? Maga az egyenlő, maga a szép, maga minden egyes létező vajon befogad-e bármiféle változást, vagy mindig mindegyikük egyetlen formájú önmagánál fogva (*monooidesz on auto kath' hauto*), ugyanúgy áll fenn mindig és soha, semmilyen körülmények között, sehogy, semmiféle változást nem fogad be?”

módon, hogy keletkezésük és pusztulásuk őt se nem gyarapítja, se nem csökkenti – egyáltalán nem is érinti.¹¹⁴ Mikor tehát valaki a helyesen értelmezett fiúszerelem által idelentről feljutott oda, ahol látni kezdi ezt a szépet, akkor kezd közeledni a célhoz. Mert ez a helyes út a szerelemhez, l akár magától megy valaki, akár más vezet oda: el indulni az itteni szépségektől s annak a végső szépségnek a kedvéért egyre magasabbra emelkedni, mint egy lépcső fokain, egy szép testről kettőre, s kettőről valamennyire, s a szép testektől a szép foglalatosságokra, a szép foglalatosságoktól a szép tudományokra, míg végül a tudományoktól feljut ahhoz a tudományhoz, amely nem valami másé, hanem az önmagában való szépségnek a tudománya, s akkor végre megismeri a szépséget a maga l valójában.

Ha idáig eljutott az ember az életben, kedves Szókratész – mondotta a mantineiai asszony –, csakis ha idáig, magának a szépségnek a szemléletéig eljutott, csak akkor érdemes élni. Ha ezt meglátod egyszer, úgy fogod érezni, hogy nem mérhető hozzá sem az arany, sem a ruhák, sem a szép fiúk és ifjak, akiknek látása most mélységesen megrendít, téged is és másokat is, akikért készek lennétek – ha mindig együtt lehetnétek velük, ha volna rá mód – sem enni, sem inni, csak nézni őket és velük lenni. Mit gondoljunk hát arról – mondta –, akinek megadatnék, hogy l lássa l a szépet önmagában, tisztán, ragyogón, semmi idegen elemmel sem keveredve; aki képes volna az emberi testekkel, színekkel és sok más hasonló haszontalansággal szennyezett szép helyett megpillantani magát az egyetlen alakú isteni szépséget? Azt gondold-e vajon – mondta –, hogy hitvány lehet annak az l élete, aki erre fordítja tekintetét, szüntelenül ezt szemléli és együtt van vele? Nem veszed-e észre, hogy csakis itt, csakis ha úgy nézi a szépséget, ahogyan nézni kell, sikerülhet nem csupán képmásait szülni az erénynek, hanem valódi erényeket, minthogy nem csupán képmásokkal

114 V. ö. *Phaidón* 100 c: „Én úgy látom, hogy ha magán a szépen kívül valami más: szép, az nem egyéb miatt szép, hanem azért, mert részesül magában a szépben.”

érintkezik, hanem a valósággal? Aki pedig valódi erényt hoz világra és nevel fel, nem nyeri-e el az istenek szeretetét és – ha van ember, akinek ez lehetséges – a halhatatlanságot?

b Nos, Phaidrosz és ti többiek, ezeket mondta nekem Diotima, s engem meg is győzött; s meggyőződésemben igyekszem másokat is meggyőzni arról, hogy az emberi természet, ha meg akarja szerezni ezt a kincset, bajosan találhat jobb segítő társat, mint Erósz. Ezért mondom, hogy minden embernek tisztelnie kell Erósz, ezért tiszteltem én magam is, és gyakorlom különös buzgalommal a szerelem tudományát és buzdítok erre másokat is, s magasztalom – amennyire tőlem telik – most és mindörökre Erósz hatalmát és nagyságát.

c Tekintsd ezt a beszédet, Phaidrosz, ha akarod, Erósz dicséretének; ha pedig nem, nevezd úgy, ahogy jólesik.

XXX. Mikor Szókratész mindezt elmondotta, a többiek megdicsérték, Arisztophanész ellenben valami megjegyzést akart volna tenni, mert Szókratész előadásában az ő tanítására célzott¹¹⁵ – csak hogy ekkor hirtelen nagy lármával döngetni kezdték a kaput, nyilván egy mulatságból hazatérő társaság, s egy fuvoláslány muzsikája hallatszott. Ezért Agathón így szólt:

d – Nem néznétek ki, I fiúk? S ha ismerős, hívjátok be, ha pedig nem, mondjátok hogy már nem iszunk, a lakoma végén járunk.

Nem sokkal később Alkibiadész hangját hallották az udvarból. Erősen részeg volt és nagy hangerővel kiabált, kérdezgette, hol van Agathón és követelte, vezessék Agathónhoz. Be is vezette hozzájuk a fuvoláslány, aki támogatta, és még néhány kísérő; ő megállt az ajtóban, I repkényből és ibolyából font sűrű koszorúval a fején megrengeteg szalaggal, és így szólt:

e – Üdvözöllek benneteket, férfiak! Elfogadtok-e ivótársul egy embert, aki ennyire részeg, vagy álljunk odébb, s csak Agathónt ékesítsük fel, hiszen ezért jöttünk? Tegnap ugyanis – mondta – nem tudtam jelen lenni, most azon-

¹¹⁵ 205 d – e.

ban itt vagyok, szalagokkal a fejemen, hogy a fejemről leszedve a legbölcsebb és legszebb férfiú fejére kössem őket. Talán kinevettek, hogy részeg vagyok, ha ilyeneket mondok? De én jól tudom, ha I nevettek is, hogy igazat mondok. Mondjátok meg hát tüstént: bejöhetek-e ilyen feltételek mellett vagy sem? Isztok velem vagy nem? 213

Valamennyien lármásan üdvözölték és biztatták, hogy csak jöjjön be és foglaljon helyet, s Agathón is hívta. Oda is ment hozzá, emberei kíséretében s közben levette a szalagokat körös-körül a fejéről, hogy felékesítse vele Agathónt. A szeme előtt tartott szalagoktól azonban nem vette észre Szókratészt, s így leült I Agathón mellé, Szókratész és Őközéje. Szókratész ugyanis, amikor meglátta, félrehúzódott. Alkibiadész tehát leült, megölelte Agathónt, s a szalagokat a fejére kötötte. Erre Agathón így szólt:

– Oldjátok le, fiúk, Alkibiadész saruit, hogy lefekhesen közénk harmadiknak.

– Nagyszerű – mondta Alkibiadész –, de ki a harmadik ivótársunk? – Ugyanakkor megfordult és észrevette Szókratészt. Amint meglátta, fölugrott és így szólt:

– Héraklészre, ez meg mi? Szókratész van itt? Megint egyszer lesben álltál rám, I ahogy szoktál: hirtelen feltűnsz ott, ahol legkevésbé sem vártalak volna. És most miért jöttél ide? S miért éppen ide feküdtél? Miért nem Arisztophanész vagy valaki más mellé, aki mulatságos vagy szeretne az lenni? Kiügyeskedted, hogy a legszebb fiú mellé fekhess.

Szókratész pedig így szólt:

– Siess védelmemre, Agathón, mert ennek az embernek a szerelme nem kis gondot okoz nekem. Mióta bele szerettem, I többé egyetlen más szépségre sem szabad ránézniem, sem vele beszélgetniem, mert különben ez féltékenységében és irigységében bámulatos dolgokat művel, szidalmaz és kis híja, hogy kezet nem emel rám. Vigyázz, hogy ne kövessen el valamit most is, inkább békíts ki bennünket, ha pedig erőszakos cselekedetre vetemedne, védelmezz meg, mert rettegek indulatától és szerelmi szenvedélyétől. d

– Kibékülés – mondta Alkibiadész – kettőnk között nem lehet! De ezért majd megbüntetlek máskor; most, Agathón – mondta –, adj ide néhány szalagot, hogy az ő csodálatos fejét is felékesítsem; ne vesse a szememre, hogy téged fölékesítettek, őt azonban, aki a beszédben minden embert legyőz, nemcsak a minap, mint te, hanem mindenkor, ékesség nélkül hagytam.

Azzal megfogott néhány szalagot, Szókratész fejére kötözte és leheveredett, s miután leheveredett, így szólt:

XXXI. – Rajta, férfiak! Úgy látom, józanok vagytok; ezt nem ússzátok meg, innotok kell, hiszen megállapodtunk benne! Míg eleget nem ittatok ti is, magamat választom borkirálynak. Hozass csak ide, Agathón, egy nagy serleget, ha van. Vagy inkább mégsem, hanem hozd ide, fiú – mondta – azt a nagy hűtővödröt! – Meglátott ugyanis egyet, l amely nyolc iccéné!¹¹⁶ is nagyobb volt.

Mikor megtöltötték, előbb kiitta, azután megparancsolta, hogy töltsenek Szókratésznek is, s ugyanakkor így szólt:

– Szókratész nál, uraim, semmire sem megyek ezzel a furfanggal; megiszik annyit, amennyit parancsolnak neki, s egy csöppet sem lesz részegebb tőle.

A fiú töltött Szókratésznek és ő kiitta. Azután Erüximakhosz szólalt meg:

– Hogy csináljuk hát, Alkibiadész? l Ne is beszélgesünk a kehely mellett, ne is énekeljünk, csak egyszerűen igyunk, mintha szomjasak volnánk?

Erre Alkibiadész azt mondta:

– Üdvözöllek, Erüximakhoszom, nagyszerű és mértékletes apa nagyszerű gyermeke!

– Én is téged! – mondta Erüximakhosz. – De akkor hogyan csináljuk?

– Ahogy parancsolod, hiszen neked engedelmeskednünk kell, mert „aki orvos, az ér ám annyit, mint sokan együtt”.¹¹⁷ Rendelkezz hát, ahogy akarsz.

¹¹⁶ Egy icce (*kotülé*) 0,27 liter.

¹¹⁷ *Iliasz* 5. 514.

– Akkor ide hallgass – mondta Erüximakhosz. – Mielőtt te jöttél, úgy határoztunk, hogy sorjában, jobb felé, mind-egyikünk beszédet mond l Erószról, amilyen szépet csak tud és magasztalja őt. Mi már valamennyien beszéltünk; minthogy viszont te még nem beszéltél, de már kiittad a borodat, úgy igazságos, ha most te is tartasz egy beszédet. Ha már elmondtad a magadét, te fogsz utasítást adni Szókratésznek, amelyet akarsz, ő megint jobb oldali szomszédjának, és így tovább sorra mind.

– Nagyon szép, amit mondasz, Erüximakhosz – szólt Alkibiadész –, csak hogy egy részeg ember beszédét a józanokéhoz hasonlítani aligha méltányos dolog. Különben mondd csak, kedvesem, elhiszel te abból valamit, amit Szókratész az imént mondott? Tudod, hogy éppen az ellenkezője igaz mindannak, amit beszélt? Mert ha az ő jelenlétében másvalakit dicsérek, légyen az isten vagy ember, nem pedig őt, nem viszem el szárazon.

– Nem hallgatsz el! – szólt rá Szókratész.

– Poszeidónra – kiáltott fel Alkibiadész –, csak ne tiltakozz, úgysem fogok senki mást dicsérni, ha te itt vagy.

– Hát akkor tedd ezt, ha erre van kedved! – mondta Erüximakhosz. – Dicsérd Szókratészt!

– Hogy mondd? – kérdezte Alkibiadész. – Gondolod, hogy ezt kellene, Erüximakhosz? Essek neki ennek az embernek és büntessem meg előttem?

– Te – mondta Szókratész –, miben töröd a fejed? Mullaatásul akarsz dicsérni engem, vagy hogy fogod csinálni?

– Az igazságot fogom elmondani; dönts el, hogy megengeded-e!

– Azt már igen – mondta –, az igazságot megengedem, sőt parancsolom, hogy mondd el.

– Nem is késlekedem tovább – mondta Alkibiadész –, te pedig tégy így: ha nem igaz, amit mondok, vágj közbe, ha tetszik, s mondd meg, hogy hazudom; mert l készakarva nem hazudom. De azon ne csodálkozz, ha mondanivalómat hol innen, hol onnan fogom előszedni emlékezetemből, mert bizony ilyen állapotban nem könnyű dolog a te furcsa lényedet alaposan és helyes rendben bemutatni.

XXXII. Szókratészt, barátaim, képekkel iparkodom dicsérni. Ő alighanem azt gondolja, hogy mulattatásotokra – pedig nem, a kép az igazságot szolgálja és nem a nevetéséget.

b Állítom ugyanis, hogy leginkább azokhoz szilénekhez¹¹⁸ hasonlatos, akiket l a képfaragó műhelyekben látni, amint a mesterek készítik őket, guggolva, sípval vagy fuvolával a kezükben, s csak mikor kettényílnak, derül ki, hogy belsejükben istenképet rejtegetnek. Állítom továbbá, hogy Marszüasz szatírhoz¹¹⁹ is hasonlít.

Mármost hogy külsőre ezekhez hasonlítás, Szókratész, ezt magad is aligha vitatod; s hogy különben is olyan vagy, azt mindjárt hallani fogod.

c A gúny fölényes mestere vagy. Talán nem? Ha nem ismered el, tanúkat hozok. És talán nem vagy fuvolás? Még sokkal csodálatosabb Marszüasznál! l Ő a hangszere segítségével bővölte el az embereket, a szájából jövő hatalommal, s még ma is mindenki azt teszi, aki az ő dalait fuvolázza: mert Olümposz¹²⁰ muzsikáját Marszüasznak tulajdonítom, hiszen ő volt a mestere. Semmi nem ragadja úgy el lelkünket, mint az ő dalai, akár kiváló fuvolás játsza őket, akár valami silány fuvoláslány, s mivel e dalok maguk is isteniek, megmutatják, kik azok az emberek, akiknek szükségük van az istenekre és a beavatásokra. d Te csupán abban különbözöl tőle, hogy hangszer nélkül, pusztá beszéddel éred el l ugyanezt. Legalábbis mi, ha másvalakit hallunk beszédet mondani, akár a legjobb szónokot, úgyszólván semmibe vesszük valamennyien; de ha téged hallgat az ember, vagy a te beszédedet másától, akár a legsilányabb előadótól – bárki legyen, aki hallgatja: asszony, férfi vagy ifjú –, mindnyájan mélységesen megrendülünk s szinte elragadtatásba esünk.

118 A szilének Dionüszosz pisze, pocakos, kopasz kísérői.

119 A phrúgiai Kübelé istennő orgiasztikus ünnepein előadott fuvolajáték megszemélyesített alakja. A mítosz szerint zenei versenyre hívta ki Apollónt, aki lantjátékával legyőzte őt, majd elevenen megnyúzta a szatírt.

120 Marszüasz tanítványa. Platón *A törvényekben* (3. 677 d; 7. 790 d) is említi.

Én, ha nem félnék, férfiak, hogy teljesen részegnek gondoltok, eskü alatt vallanám meg nektek, mit éltem át és élek át még ma is az ő beszéde l közben. Ha őt hallgatom, szívem szilajabbul ver, mint a megszállott Kübelé-papoké,¹²¹ könnyeim omlanak, míg beszél, s látom, hogy sokan mások is ugyanígy vannak vele. Mikor Periklészt hallgattam és más kiváló szónokokat, megállapítottam, hogy kitűnően beszélnek, de ilyesmit nem éreztem, nem volt fölkavarva a lelkem, s nem bosszankodott, hogy szolgáltságba esett. Ellenben ez a Marszüasz már nemegyszer olyan állapotba l juttatott, hogy úgy éreztem: nem érde- 216 mes élnie annak, aki úgy él, mint én. Erre sem mondhatod, Szókratész, hogy nem igaz. Még most is tisztában vagyok vele, hogy ha átengedném fületem az ő beszédének, nem lenne erőm ellenállni, s ugyanazt élném át megint. Arra kényszerít, hogy belássam: sok mindennek vagyok híjával, s mégis elhanyagolom magamat, csak az athéniai dolgaiban fáradozom. Ezért erőszakkal fogom be fületem, mint a szirének énekére, s futva menekülök előle, mert különben mellette ülve érne utol az öregség. Ő az egyetlen ember, l aki előtt olyan érzés fog el, amiről b nem is képzelitek, hogy megvan bennem: a szégyenkezés. Csakis őelőtte szégyenkezem; mert jól tudom, hogy nem cáfolhatom, amit mond, nem állíthatom, hogy nem kellene megtenni, amit követel, de amikor elmegyek tőle, ismét legyőz a népszerűség vágya. Szököm hát előle és menekülök, ha pedig meglátom, szégyenkezem, mert kénytelen vagyok egyetérteni vele. l Már sokszor szívesen venném, ha nem látnám az élők sorában; de ha ez bekövetkeznék, tudom jól, hogy még sokkal szomorúbb lennék, úgyhogy végül nem is tudom, mit kezdjek ezzel az emberrel.

XXXIII. Ennek a szatírnak a fuvolázása tehát így hat rám és sok más emberre is. Most pedig hallgassátok meg, hogy egyébként is mennyire hasonlatos azokhoz, akikhez hasonlítottam, s milyen csodálatos hatalma van. Mert vegyétek tudomásul, hogy l egyiktek sem ismeri őt; de én most d

121 Ld. a 119. jegyzetet.

leleplezem, ha már egyszer belefogtam. Azt látjátok, hogy Szókratész szerelmes a szép ifjakba, mindig a közelükben van és odavan értük, és azt is, hogy mindenben tudatlan és semmihez sem ért – ez a külszín. Hát nem sziléni dolog ez? Nagyon is; mert ezt csak kívülről öltötte magára, mint a faragott szilén, de ha felnyitják, el tudjátok-e képzelni, ivótársaim, hogy belül micsoda mértéktartással van színtöltve? Tudjátok meg, hogy nem törődik sem azzal, hogy szép-e valaki – sőt ezt annyira megveti, hogy ^e nem is képzelné az ember –, sem azzal, hogy gazdag-e valaki, vagy hogy más olyan előnnyel rendelkezik-e, amiért boldognak mondja a tömeg; mindezeket a javakat nem becsüli semmire, és minket sem, én mondom nektek, hanem egész életén át csak mókázik szüntelenül és játszik az emberekkel. De ha elkomolyodik és kitárul, nem tudom, látta-e valaki a belsejében az istenképeket? ²¹⁷ Én már láttam egyszer, és olyan isteniek voltak, ¹ színaranyból való, gyönyörűek és csodálatosak, hogy úgy éreztem: azon nyomban meg kell tennem, amit Szókratész parancsol.

Mint hogy pedig azt hittem, hogy sóvárog ifjúi szépségem után, isteni ajándéknak tartottam ezt, és csodálatos szerencsének, mert azt hittem: ha kedvét töltöm Szókratésznek, meghallok mindent, amit tud; akkora erőt tulajdonítottam szépségemnek. Mikor ezt meggondoltam, elküldtem a szolgát – mert azelőtt soha nem voltunk úgy együtt, hogy a szolga jelen ne lett volna –, ^b ¹ s egyedül maradtam vele. A teljes igazságot kell most elmondanom nektek, figyeljete hát és cáfolj meg, Szókratész, ha hazudok. Egyedül maradtunk hát, férfiak, négy szemközt, s azt hittem, hogy mindjárt olyan beszélgetésbe kezd, amelyet a szerelmes szokott folytatni a szeretett ifjúval, ha kettesben maradnak, s már előre örültem. Ebből azonban semmi sem lett, elbeszélgetett velem úgy, ahogy szokott, s az együtt töltött nap után eltávozott. Ezután meghívtam, tornásztunk ^c ¹ együtt – és tornásztunk is –, hátha így elérek valamit. Együtt tornásztott hát velem, sőt birkózott is gyakran úgy, hogy senki más nem volt ott; de mit mondjak? Ezzel se jutottam előbbre. Mikor semmiképpen sem értem el a célokat, úgy láttam, erőszakosnak kell vele len-

nem, s nem tágíthatok, ha már egyszer belefogtam, míg dülőre nem viszem a dolgot. Meghívom hát vacsorára, csalfa szándékkal, ahogy a szerelmes férfi szokta szeretett ifját. Nem hallgatott meg valami ^d ¹ gyorsan, idővel azonban mégis ráállott. Mikor először eljött, vacsora után nyomban el akart menni; akkor zavaromban elengedtem. Azután ismét cselet terveztem ellene, s miután megvacsoráztunk, sokáig beszélgettem vele, bele az éjszakába. Amikor pedig távozni akart, arra hivatkoztam, hogy késő van már, és kényszerítettem, hogy maradjon nálam. Lenyugodott tehát az enyémmel szomszédos kerevetre, melyen vacsoráztott előbb, s az egész teremben nem aludt senki más, csak mi ^e ¹ ketten.

Beszédemnek eddigi része rendben is volna, s bárki-nek elmondhattam volna. Hanem ami ezután következik, azt soha meg nem hallanátok tőlem, ha először is nem lenne a borban az igazság, akár fiútársaságban, akár anélkül, a közmondás szerint; azután meg méltánytalan lenne, ha már belefogtam Szókratész dicséretébe, egy dicső tettet eltitkolni. Meg aztán úgy vagyok én is, mint aki kígyómárástól szenved; azt mondják ugyanis, hogy akivel ez történik, nem akarja elmondani, hogy milyen volt, csak azoknak, akiket szintén megmarta a kígyó, mert egyedül csak azok érthetik ²¹⁸ ¹ és bocsáthatják meg szavait és tetteit, melyekre kínjában vetemedett. Márpedig engem ennél is fájdalmasabban s a legfájdalmasabb helyen, a szívemen vagy a lelkemen, vagy ahogy éppen nevezni kell, talált el és marta meg a filozófia tanítása, amely kígyónál is élesebben tud marni, ha fiatal és fogékony lélekre lel s ezek azt teszik és azt mondják, ami neki tetszik. Mármost ti, akiket itt látok, a Phaidroszok, Agathónok, ^b ¹ Erüximakhoszok, Pauszanaszok, Arisztodémoszok és Arisztophanészek – mert Szókratészről minék is beszéljek, meg hogy ki mindenki van még itt –, valamennyien részesei vagytok a filozófia szent tébolyának és mámorának. Ezért hallgassátok meg mindnyájan, mert ti meg fogjátok bocsátani akkori tetteimet és mostani beszédemet; a házi cselédek azonban, s ha van itt más faragatlan és beavatatlan, tegyenek óriási kapukat a fülükre.

c XXXIV. Tehát, barátaim, amikor a lámpás leégett és I a szolgák kimentek, úgy éreztem, nem szabad tovább ravaszkodnom vele, hanem nyíltan meg kell mondanom, amit gondolok. Meglöktem hát és megkérdeztem:

– Szókratész, alszol?

– Nem én – mondta ő.

– Tudod, milyen elhatározásra jutottam?

– Nos, mi az?

d – Véleményem szerint – mondtam én – te vagy az egyetlen szerelmes, aki méltó hozzám. Csakhogy úgy látom, húzódozol attól, hogy erről velem beszélj. Ami engem illet, azt gondolom, nagyon ostoba lennék, ha nem tölteném kedvet, akár ebben, akár bármi másban, I akár a vagyonomról, akár a barátaimról volna szó. Mert énnekem semmi más sem fontosabb annál, mint hogy a lehető legkiválóbb legyek, ebben pedig, úgy látom, nem találhatok nálad nagyszerűbb segítőtársat. Ha egy ilyen embernek nem tölteném kedvét, azt sokkal inkább szégyelném az okosak előtt, mint a sokak és oktalanok előtt azt, hogy kedvét töltöm.

Ő végighallgatott, s azután nagyon csúfondárosan, a maga szokott, sajátos módján így szólt:

e – Úgy látszik, kedves Alkibiadész, csakugyan nem vagy együgyű, feltéve, ha igaz, amit mondasz I rólam, s tényleg lakik bennem olyan hatalom, amelynek segítségével kiválóbb lehetsz. Nyilván valami páratlan szépséget fedeztél föl bennem, a te külső szépségedtől nagyon is különbözőt. Ha emiatt próbálsz meg üzletelni velem és a szépséget másik szépségre cserélni, igazán előnyös cserét fontolgatsz: a szépség látszata helyett igazi szépséget akarsz szerezni, vagyis I valósággal „reze aranyra” váltani.¹²² Csakhogy, kedvesem, végy jobban szemügyre: hát-ha megtévesztettelek, s valójában nem érek semmit. Hi-

¹²² Célzás az *Iliász* egyik epizódjára: a trójai Glaukosz és az akháj Diomédész – vendégbarátságukat megerősítendő – fegyverzetet cserélnek a csatatéren.

„Ekkor azonban Glaukosz eszét Kronidész elorozta, mert ez aranyfegyvert nyújtott át Tüdeidésznek rézért, százökör-értékűt a kilencökör-árért.” (6. 234 – 236)

szen az értelem akkor kezd élesen látni, amikor a szem ereje tompulni kezd, s attól te még messze vagy.

S amikor ezt hallottam, így szóltam:

– Én így vagyok veled, és semmit sem mondtam másképp, mint ahogy gondoltam; te pedig fontold meg magadban, hogy mit tartasz a legjobbnak mindkettőnk számára.

– Ezt nagyon jól mondod – mondtotta ő, s a jövőben majd I megfontoljuk, és ebben is, meg más dologban is azt fogjuk tenni, amit a legjobbnak találunk.

Én pedig, miután ezeket mondtam és őt is meghallgattam, s mintegy kilöttem nyilaimat, azt hittem, megsebeztem őt. És fölkelve szóhoz sem engedtem, hanem ráterítettem köpenyemet – mert tél volt –, s az ő darócgúnyája alá bújva átöleltem ezt az igazán I daimóni és csodálatos embert; s így feküdtem egész éjszaka. Erre sem mondhatod, Szókratész, hogy hazugság. S miután én mindezt megtettem, ő tökéletesen fölénybe került, semmibe vette és kinevette a szépségemet s kigúnyolt engem, pedig azt hittem, hogy ebben a tekintetben érek valamit, bíró uraim – mert most bírái vagytok Szókratész kevélységének. Mert tudjátok meg – tanúim rá az istenek és az istennők –, hogy ez után az éjszaka után, melyet vele aludtam végig, érintetlenül keltem fel I Szókratész mellől, mintha az apámmal vagy a bátyámmal aludtam volna.

XXXV. Mit gondoltok, milyen lelkiállapotban voltam ezután? Úgy éreztem, megvetett engem, de ugyanakkor csodáltam a természetét, mértékletességét és férfiasságát, mert olyan férfira akadtam, hogy soha nem is sejtettem, hogy ilyen okosságra és önuralomra találhat az ember. Így azután sem haragudni nem tudtam rá és lemondani társaságáról, sem annak nem találtam módját, hogyan nyerhetném meg magamnak. Azt jól tudtam, hogy a pénzzel szemben még sebezhetetlenebb, mint Aiasz a vassal szemben,¹²³ s amivel egyedül reméltem, hogy rabul

¹²³ Aiaszt ügyessége mellett hét ökör bőréből készült óriási pajzsa tette sebezhetetlenné.

ejtem, attól is épen menekült el. Tanácstalan voltam hát, és olyan szolgaságba vetett ez az ember, amelyet még soha senki senkiért nem vállalt.

Mindezek már régen történtek. Később közösen vettünk részt a poteidaiai hadjáratban,¹²⁴ és ott együtt étkezünk. Először is a fáradalmak elviselésében nemcsak rajtam tett túl, hanem egyáltalán mindenkin; valahányszor elszakadtunk a tábortól, ahogy ez már előfordul a háborúban, és I koplalni kényszerültünk, a többiek kitartás dolgában meg sem közelítették őt. A lakomákon viszont senki úgy nem élvezte az evést, ha pedig ivott – nem mintha akarta volna, csak ha kényszerítették rá – mindenkit legyőzött. S ami a legcsodálatosabb: Szókratészt még soha senki ember részegen nem látta. Ennek különben, azt hiszem, rövidesen bizonyítékát fogja adni.

a
b
c
A mi pedig a tél elviselését illeti – mert kemény telek járnak arrafelé –, ebben is csodákat művelt. I Egyszer borzasztóan fagyott, s a többiek vagy ki se mentek a szabadba, vagy ha valaki kiment, csudára bebugyolálta magát és csizmát vett fel, sőt nemez- és birkabőrdarabokat is kötött a lábára; ő pedig kiment velük együtt, abban a köpenyében, amelyet különben is hordott, s mezítláb könnyebben lépkedett a jégen, mint mások csizmában. Ezért a katonák görbén I néztek rá, mintha kicsúfolná őket.

d
XXXVI. Erről elég is ennyi. De érdemes meghallgatni, hogy „mit is tett még s mit túrt ez a nagyszerű férfi”¹²⁵ a hadjárat közben. Egyszer töprengeni kezdett valamin, s hajnal óta állt egy helyben s vizsgálódott; s mivel csak nem sikerült megoldania, nem hagyta abba, hanem tovább is ott állt és kutatta magában. Már dél volt, és az emberek észrevették, s csodálkozva mondogatták egymásnak, hogy Szókratész hajnal óta egy helyben áll és gondolkodik valamin. Végre mikor beesteledett, néhányan az iónok közül vacsora után I – mert éppen nyár volt – kivitték a vackukat a szabadba, hogy a hűvösön aludjanak, s egyben figyelték, ott

¹²⁴ Poteidaia korinthoszi gyarmatváros a Khalkidiké félszigeten. Mivel jó kapcsolatokat ápolt anyavárosával, 430 telén az athéniak hadjáratot indítottak ellene.

¹²⁵ Od. 4. 242.

fog-e állni éjszaka is. Ő pedig ott állt egészen addig, míg hajnal nem lett, s fel nem kelt a nap; akkor imát mondott a naphoz és eltávozott.

Most pedig, ha akarjátok, azt mondom el, hogy milyen volt a harcban, mert úgy méltányos, hogy ezt is megadjuk neki. Mikor az a csata volt, amelyért a hadvezérek nekem ítélték a vitézi kitüntetést, az életemet ő I mentette meg és senki más: nem volt hajlandó otthagyni sebesülten, sőt velem együtt a fegyvereimet is megmentette. Én akkor is felszólítottam a hadvezéreket, hogy neked adják a kitüntetést, Szókratész – ezt sem vetheted a szememre, s nem mondhatod, hogy hazudom –, de amikor a hadvezérek méltóságomra való tekintettel nekem akarták adni a kitüntetést, te még náluk is jobban buzgólkodtál azért, hogy én kapjam meg, és ne te kapjad.

Akkor is érdemes volt, férfiak, megfigyelni Szókratészt, mikor a sereg I menekülőben visszavonult Délionból.¹²⁶ Véletlenül közelébe kerültem a lovammal, ő pedig nehézfegyverzetben volt. Visszafelé vonult, mikor már szétszóródtak az emberek, s Lakhész¹²⁷ volt vele. Akkor értem én oda, s mikor megláttam őket, nyomban odakiáltottam, hogy ne féljenek, s azt mondtam, hogy nem fogom őket elhagyni. Ekkor még jobban megcsodálhattam Szókratészt, mint Poteidaiaiban – mert én magam is kevésbé féltem, mivel lovon ültem –, s láttam, hogy először is lélekjelenlétével I mennyire túltett Lakhészön; azután meg úgy látszott, mintha ott is csak úgy járkálna föl-alá, mint a te versed szerint, Arisztophanész, idehaza: „berzenkedve, szemét ide és oda vetve”.¹²⁸ Nyugodtan járatta tekintetét baráton és ellenségen, s egészen messziről is látszott rajta, hogy ez az ember derekasan védekezne, ha hozzányúlna valaki. Ezért biztonságban vonulhatott el, ő is, meg a társa is; mert szinte soha nem bántják a háborúban azokat, akik így viselkednek, csupán a hanyatt-homlok I menekülőket üldözik.

¹²⁶ A boiótiai Délionnál a hazai sereg megfutamította az athéniakat 424-ben.

¹²⁷ Athéni hadvezér 427-től 425-ig, majd 418-ban.

¹²⁸ Arisztophanész: *Felbők* 362.

Sok más dolgot lehetne még dicsérni Szókratészön, csodálatos dolgokat. Vannak cselekedetei, melyekhez hasonlókat talán másról is mondhat valaki, de hogy a maga mivoltában egyetlen más emberhez sem hasonlít, sem a régiekhez, sem pedig a ma élőkhöz, az igazán csodálatos. Mert hogy Akhilleusz milyen volt, azzal összevethetjük Braszidaszt¹²⁹ és másokat, s hogy Periklész milyen, ahhoz Nesztört is meg Anténórt¹³⁰ is hasonlíthatjuk, meg sok más embert; I s a többiekhez is ugyanígy találunk hasonlatosságot. De ilyen különleges embert, mint ez, ő maga is meg a beszédei is, megközelítően sem talál senki, hiába keresne, sem a ma élők, sem a régiek között, ha csak azokhoz nem hasonlítjuk őt is meg a beszédeit is, akiket az előbb említettem: nem emberhez, hanem a szilénekhez meg a szatírokhoz.

XXXVII. Mert azt is kifelejtettem az elején, hogy a beszédei I is a szétnyitható szilénekhez hasonlíthatnak leginkább: ha valaki Szókratész beszédeit akarja hallgatni, eleinte nagyon nevetségesnek találja, mert olyan szavakba és kifejezésekbe vannak burkolva kívülről, mint valami pajkos szatír bőre. Teherhordó szamarokról beszél, kovácsokról, vargákról és tímárokról, s úgy tűnik, mintha mindig ugyanazokról a dolgokról beszélne, ugyanazokkal a szavakkal.¹³¹ Ezért a tapasztalatlan és oktalan emberek I mind kinevetik a beszédeit. De ha egyszer nyitva látja őket valaki s a belsejükbe hatol, először ráébred, hogy egyedül bennük lakik értelem, azután meg, hogy egészen isteni-ek, a legtöbb erényszobrot ők hordják magukban, s a legtöbbre törnek, vagy pontosabban mindarra, amit szem előtt kell tartania annak, aki szép és derék ember akar lenni.

¹²⁹ Bátor és energikus spártai hadvezér a peloponnészoszi háborúban. Amphipolisznál lelte halálát 422-ben.

¹³⁰ A geréniai Nesztör és a trójai Anténór egyaránt bölcs, öreg, ékesszavú vezérek voltak a trójai háborúban.

¹³¹ Szókratész az érveiben gyakran alkalmazott olyan példákat és analógiákat, amelyekben egy-egy alacsonyrendűnek számító mesterségre – a varga, a pásztor, a takács tevékenységére – hivatkozott. Ez beszélgetőtársaiból olykor értetlenkedő felháborodást váltott ki. Ld. például Platon: *Gorgiasz* 490 c - 491 a; Xenophón: *Emlékeim Szókratészről* 1.2.32–37.

Ez hát, férfiak, az, amiben Szókratészt dicsérem; s amit kifogásolok benne, azt is hozzákevertem, amikor elmeséltem, mennyire megsértett. De nemcsak I velem tett így, hanem Kharmidésszel, Glaukón fiával,¹³² meg Euthü-démoszal, Dioklész fiával¹³³ és még nagyon sok mással is: elámította őket, mintha ő volna szerelmes, pedig sokkal inkább tölti be a szeretett ifjú szerepét, mint a szerelmesét. Ezért neked is azt mondom, Agathón, ne hagyd magad tőle elámítani, hanem okulj a mi kárunkon s légy elővigyázatos, hogy úgy ne járj, mint a közmondásbeli gyermek, aki a maga kárán okul.

XXXVIII. Így beszélt Alkibiadész, mesélte Arisztodémosz, s nagy nevetést váltott ki nyíltságával, mert látszott, hogy még mindig szerelmes Szókratészba. Szókratész pedig így szólt:

– Úgy látom, Alkibiadész, józan vagy, mert különben soha ilyen ügyesen, körös-körül járva, el nem bújtattad volna, ami beszéded célja volt; csak úgy mellékesen, a végén ejtetted ki, mintha nem azért mondtad volna el mindent, hogy elszakíts bennünket, I Agathónt és engem, egymástól. Azt hiszed, hogy nekem csak téged kell szeretnem és senki mást, Agathónt pedig csak te szeretheted, és más senki. Mégsem sikerült álcáznod magad, s szatír-és sziléndrámádon jól átlátunk mind. De nehogy célt érjen, kedves Agathón, gondoskodj róla, hogy senki el ne szakíthasson bennünket.

És Agathón így felelt:

– Bizony alighanem igazad van, I Szókratész. Ezt abból is gondolom, hogy kettőnk közé heveredett; nyilván azért, hogy elszakítson bennünket egymástól. De nem fog célt érni, mert odamegyek melléd és ott fekszem le.

– Nagyon helyes – mondta Szókratész –, heveredj le itt, az utánam következő helyre.

– Ó, Zeusz – kiáltott fel Alkibiadész –, már megint mit kell ettől az embertől elviselnem. Azt hiszi, mindenben fölém kell kerekednie. De ha már mást nem, legalább azt

¹³² Xenophón: *Emlékeim Szókratészről* 3.7.

¹³³ Xenophón: im. 1.2.29; 4.2.1.